

Den tapre Skrædder

af Søren Mulvad

Historisk Arkiv i Seem Sogn fik en gang indleveret en soldaterdagbog, ført 1848-51 af Christoffer Nielsen Bondegaard. Det var et oldebarn af skribenten, der leverede det lille hæfte. Efterhånden indkom der en del anekdotisk stof om samme Christoffer, som sammenført med, hvad arkivet allerede lå inde med, danner grundlag for følgende skildring af Den tapre Skrædder.

Forhistorien

Fra 1759 til 1839 boede en Christoffer

Nielsen i Roager, han betegnedes som tømrer, da han stiftede husholdning. Hans kone hed Hanne Marie. De boede i et mindre hus uden jord, og de har vel ernæret sig ved det tømrerarbejde, manden kunne få.

Man kan følge familien gennem folketællingerne og se, hvorledes den efterhånden forøgedes.

I 1801 havde de to døtre, og der sad en pige til leje hos dem i huset. Pigen var knip-

Den slidte krigs dagbog bærer præg af at have ligget længe i tornysteret. Man bemærker den sikre håndskrift og stavemåde.

lerske, og hun har muligvis skullet undervise husets egne døtre i kniplekunsten.

Konen, Hanne Marie døde 1832, 70 år gammel, og manden døde som 80-årig i 1839.

Der kom i alt syv børn i ægteskabet.

Næstældste barn var Ane Kathrine. Hun blev gift med Niels Knudsen fra Råhede, og deres tre børn fik efternavnet Bundegaard/Bondegaard. Den ældste af disse, Christoffer Nielsen Bondegaard, blev født 1814. Han blev skrædder og boede på Grønlund i Roager. Han blev gift 1839 med en pige fra Tislund i Brørup, Christiane Hansdatter. Parret boede en kort tid i Roager, hvor deres to ældste børn blev døbt, nu med lidt forandret stavemåde: Bundgaard. I 1842 flyttede den lille familie til Nørre Farup, hvor de boede i tre år og fik en søn. Derefter flyttede de til Varming, hvor de lejede

huset Varming Vesterby 19, der ejedes af Seem Kirke.

Huset i Varming var kun lille: stue, sovekammer med alkover og køkken samt en mægtig stor bageovn med indfyring fra køkkenet og ”krop” udenfor. Der var lidt jord til huset, nok til at de kunne holde en ko, som måske har græsset i vejkanterne, ligesom så mange småfolks køer måtte. Her boede de resten af deres dage, og her blev deres fem yngste børn født, så der i alt blev otte børn i familien. Christoffer tjente til føden med nål og saks, og Christiane har måske hjulpet til ved gilder, storvask og bagning på gårdene.

Der er bevaret usædvanlig mange småtræk fra denne ydmyge families daglige liv.

Henrettelsen i Ribe

En gang var Christoffer i Nr. Farup for at sy.

Ejendommen i Varming, hvor familien boede gennem flere generationer fra 1847 til 1929. Huset var på private hænder, men grundstykket tilhørte Seem Kirke, som årligt modtog en beskedent sum i leje.

Det var en mørk efterårsaften, og da han kom gennem Ribe Plantage, kom der en skummel person og tiltalte ham: "Ved do, hva æ klok er?"

Christoffer tænkte sig hurtigt om og svarede: "Lav æ gik fra Farup, var 'en hen ve' ot', så æ tænker, den må vær' hal' ni no."

Han forklarede siden, at han ikke rigtig turde tage sit lommeur frem, for han var ræd for, at det skulle blive stjålet. Og det havde han gjort klogt i, for dagen efter fæg det med rygter om, at der samme nat var blevet forøvet et rovmord i Ribe Plantage.

Historien var den, at en karl fra Mors, som havde været ansat som tærsker på Seemgård, Andreas Nielsen Storgaard, var blevet afskediget, fordi der ikke havde været mere at tærske, og så havde han tullet rundt på egnen nogle dage for at søge arbejde, men ikke fundet noget. Han endte i Ribe og gik rundt på byens beværtninger, hvor der var chancer for at finde bønder, som evt. kunne tilbyde arbejde. Undervejs havde han truffet sammen med en ældre karl, Anders Vad fra Tjæreborg, som var i lignende situation. Anders Vad havde tærsket på Sild og var på vej hjem.

Som det var almindeligt, sad karlene i skænkestuerne og følte hinanden på tænderne ved at prange om piber, tørklæder, lommeure og lignende småkram. Og som det også var almindeligt, noterede kroværterne sig nøje, hvilke gæster de havde.

I aftenens løb kom de to karle i snak med byens kæmner, som tilbød dem en tjans med at harpe noget grus for Ribes vejvæsen. Der blev aftalt en akkord for arbejdet, og karlene gik ud for at søge natlogi. De ville gerne spare penge, som de næppe havde ret

mange af, og blev enige om at gå til Kærbøl og bede om at overnatte i halmen hos en husmand dernede.

Som de så traskede tværmark, begyndte Anders Vad at beklage sig over, at Andreas havde accepteret en alt for lav akkord ved vejvæset. Han blev ved med at pukke på, og Andreas, som måske var lidt tung i det, blev så provokeret, at han gav Anders et spark i tindingen med sin træsko, da Anders gled og skvattede i en grøft.

Det døde Anders af!

Helt utilsigtet havde Andreas slået en mand ihjel. Men hvad, når Anders nu alligevel var død, kunne Andreas lige så godt tømme hans lommer. Det skulle han aldrig have gjort – det forvandlede et utilsigtet manddrab til et rovmord.

Det må være kort herefter, at Andreas traf den tapre skrædder, som altså ikke turde afsløre, at han ejede et lommeur.

Da Andreas havde raget til sig, hvad der var, luntede han videre, men denne gang nordpå. Han ville hjem til sin mor, som boede i et fattighus på Mors. Han havde for øvrigt en pakke stof med som gave til hende, og den var han kommet ærligt til.

Det dagedes, og liget blev fundet. Politiet blev alarmeret, og en meget vaks betjent tog åstedet i øjesyn. Han bemærkede, at der var fodspor i den våde jord på åstedet, og de spor var sat af en træsko, der var forarbejdet efter fremmed skik og havde en egen form, som ellers ikke kendtes på Ribeegnen. Betjenten opsøgte byens værtshuse og forespurgte, om nogen havde haft en besøgende med denne type træsko på? – og det var der. I morgentimernes forløb havde betjenten kortlagt Andreas' færden og stykket

sammen, at han havde slået følge med den ældre mand, hvis lig just samme morgen var fundet. Og så satte betjenten sig i bevægelse, lejede et hestekøretøj og kørte nordpå. Undervejs hoppede han af vognen ved hver eneste gård og hvert eneste hus og spurgte, om en person med dette signalement var kommet forbi. Husmødrene havde haft øjnene med sig, og man fandt snart ind på en rute mod Varde. Halvandet døgn efter forbrydelsen kunne betjenten så kort efter midnat arrestere morderen, der havde taget logi i Lyne Kro.

Andreas Nielsen Storgaard blev dødsdømt for sin gerning, og som tillægsstraf skulle hans afhuggede hoved rejses på en stage og stilles op ved Galgebakkerne nord for Ribe.

Sagen kom i avisen, og henrettelsen blev bekendtgjort. Christoffer Bondegaard synes, at han havde lidt andel i sagen og spadserede ud for at se bøddlen i arbejde. Det foregik i 1844.

Hele historien om mordet og senere morderens henrettelse er udførligt omtalt i en artikel tidligere i denne årbogsrække.¹

Treårskrigen

Nogle år efter denne barske oplevelse kom den første slesvigske krig 1848-51, også kaldt Treårskrigen. Christoffer havde været inde som soldat tidligere, men trods sine 34 år lod han sig hverve igen. Ifølge familietraditionen fik han 300 Rdr. af en gårdmand for at møde som stedfortræder for en af denne mands sønner. Det lyder troværdigt og var ingen sjælden foreteelse.

Christoffer førte dagbog under hele krigen. Familien opbevarede trofast den lille

bog, som lå i en kommodeskuffe i næsten 150 år, inden den blev afskrevet og indleveret til Rigsarkivet.

Bataljonen, som Christoffer lå i, rejste fra København 1. april 1848 og tog med jernbanen til Roskilde. Det var den første jernbanestrækning i kongeriget, og den var blevet åbnet mindre end et år tidligere, juni 1847. Herfra marcherede soldaterne til Ringsted, 31 km, hvor de lå natten over. Næste dag gik de til Slagelse, 36 km. Herfra videre til Korsør, 18 km, og sejlede til Sønderborg, hvor de straks kom i et slag mod fjenden, og kompagniet mistede en mand. Kort efter blev det hedt. Den 10. april marcherede de mod Flensborg, hvor der langs ruten lå en mængde døde og sårede *af begge Slags*, som han skriver, altså danske og oprørere blandt hinanden. Christoffer blev indkvarteret hos en enke, som havde en søn med i oprørshæren. Kort efter gik de til Slesvig, 48 km.

Altså marchture på vejlængder, der forekommer os uendelige. Man kan gå 8 km på en time, men time efter time må have trætet mændene ud. Hele tiden måtte de stole på udsendte spioner, som rapporterede, hvor fjenden befandt sig. Påskelørdag var der et stort slag, *som aldrig glemmes af os, som måtte stå for Kuglerne, thi i den hede Tid peb de bestandig om os, og da vi efter 7½ Time i Ilden trak os tilbage, fik jeg en Kugle i højre Arm, der rev min Mundering itu og slog Hul på min Arm, men gjorde mig ej videre Skade, end jeg kunne følge Troppen.*

Troppen vandrede omkring i landskabet, og Christoffer iagttog, hvorledes byggeskikken var helt anderledes i Østslesvig, end den var på Ribeeegnen. *Alt var kunstigt bygget der.*

Ingen Skorstene så man på Huse eller Gårde. Røgen gik op ved Enderne af Bygningerne ad en Port, og alt var i ét, Udhusene indbefattet, undtagen to Værelser ved Ildstedet.

Troppen tumlede rundt på Als, indtil de en sen aften blev sat over til Assens på Fyn, hvor en baron på en herregård forkælede dem med et herligt måltid. De blev indkvarterede i Ejby, hvor Christoffers bror, Hans kom på besøg. Han var ellers indkvarteret i Middelfart. Det var en spadseretur på 18 km og den samme vejlængde retur. Og så kan man jo undre sig over, hvorledes den ene lod den anden vide, hvor han var?

Kort efter blev Christoffer med kammerater sat over til Samsø, hvor han oplevede en katastrofe, nemlig at der udbrød brand i Kolby, hvorved 16 gårde og 54 husmandshuse brændte ned. I løbet af to timer blev omtrent 200 mennesker hjemløse. *Det var ret jammerligt for de stakkels Øboer.*

I løbet af krigen vandrede Christoffer med sit kompagni landet tyndt, og hvert nyt sted noterede han samvittighedsfuldt navnene på de forskellige indkvarteringsværelser, han logerede hos. Ligesom han sørgede for at bese eventuelle seværdigheder i nye egne. Undertiden kom bekendte på besøg, og undertiden gik han selv i besøg hos bekendte. Midt i juni lå de i kvarter i Tørning Mølle, hvor konen, Hansigne kom på besøg. Det var en spadseretur på 40 km for hende, og yderligere 40 km retur.

Der var somme tider lejlighed til kirkegang, og hver gang gik Christoffer med og noterede, hvilke skriftsteder pågældende præst prædikede over, og om prædikenen var trøsterig eller ikke. De havde mange og anstrengende vagtjenester at forrette, og til

tider var det i slemt vejr. En gang noterede han, at vagterne gik den halve nat i vand til knæene.

Den 3. november blev kompagniet permitteret, og Christoffer skrev: *Ende på Vandringen i Felten for denne Gang. Gud ske Lov.*

Vinterferien varede i fire måneder helt frem til 5. marts 1848, hvor mandskabet atter skulle møde, og mændene blev igen jaget fra sted til sted. Ved en lejlighed spillede deres general fjenden et puds. Kompagniet var gået i natlogi på en proprietærgård i Sønderjylland, men generalen må have haft en mistanke om, at der var noget i gære, for da mørket faldt på, fik mændene besked på at gøre sig klar til afmarch i buldermørke og fortrække under ledelse af en gammel, lokalkendt mand. Senere på natten overfaldt fjenderne gården, hvor der altså ikke mere fandtes nogen.

Det kunne ske, at dagsmarcher og vagter stjal tiden fra Christoffer, så han måtte sammenfatte mange dages oplevelser i få sætninger. Det skete for eksempel 22. juni 1848, hvor han underskrev sig Christoffer Nielsen Bondegaard, D.b.m.

Han var blevet udnævnt til Dannebrogsmænd! Dette var en hæderstitel, der tidligere tildeltes almuepersoner, der havde gjort sig fortjente til en udmærkelse. Han var åbenbart for beskeden til selv at skrive om den episode, der lå bag. Senere fortalte han derhjemme, at han havde været med en officer ude som blænker sammen med en kammerat og en befalingsmand. En blænker er en soldat, der i spredt orden skulle operere uden for hovedstyrken. De lå bag et dige og lurede, da tre fjendtlige officerer til hest kom ridende roligt frem.

”Ska’ a sky’ den jænn’?” spurgte Christoffer sin officer.

”Nej, de er for langt borte,” var svaret.

Trods forbud ladede Christoffer sin riffel, sigtede og skød, så den ene officer tumlede død til jorden, og hans hest stak af.

De to tilbageblevne kiggede sig rundt for om muligt at opdage, hvorfra skuddet kom, og imens ladede Christoffer på ny og skød endnu en officer, hvorefter den sidste fik morderlig travlt med at spore sin hest og komme af sted.

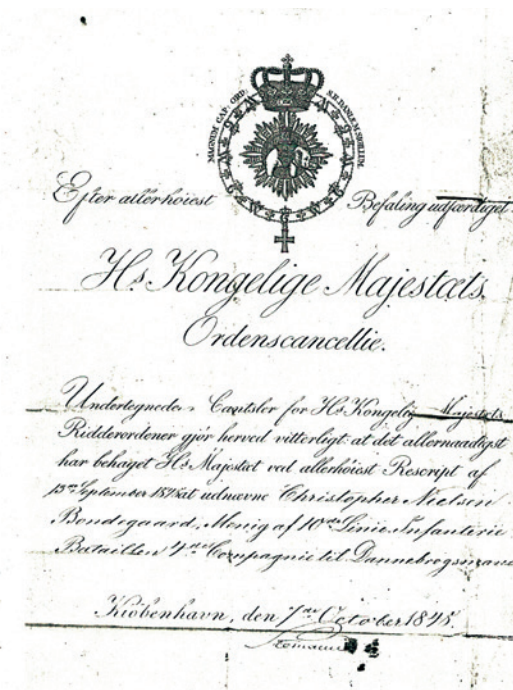
”Det var bravt skudt,” sagde Christoffers officer og noterede i sin lommebog.

Et oldebarn undersøgte sagen på Rigsarkivet, hvor der ganske rigtigt fandtes en rapport, hvori der et stykke nede i rapporten står: *Jeg tror at kunne fremhæve Premierlieutenant v. Müller, Baron v. Løvenfeldt samt Menig af 4. Kompagni Bondegaard, der alle var bevæbnede med Rifler og således hver især nedlagde flere Fjender, ligeledes Kommandersergeant Nicolajsen.*

Der er imidlertid noget gådefuldt om denne hæderstitel. Overleverede datoer stemmer ikke overens. Diplomet ser ud til at være udstedt den 7. oktober 1845, hvad ikke kan stemme. Formodentlig er 1845 en fejlskrivning for 1848. Ved henvendelse til Den kgl. Ordenshistoriograf er det oplyst, at udnævnelsen er dateret 13. sept. 1848.² Men indførslen i dagbogen er dateret allerede 22. juni 1848.

Det er et fund at få bekræftet en mundtlig overlevering 150 år efter, at episoden fandt sted.

Senere fandt man endog i omtalte kommodeskuffe de papirer, der fulgte med, da udnævnelsen til Dannebrogsmænd blev kundgjort.

Diplomet, som fulgte med udnævnelsen til dannebrogsmænd. Det er uforklarligt, hvorfor diplomet er dateret 7. oktober 1845.

Krigssæsonen varede seks måneder til 1. september, hvor Christoffer mest havde vandret omkring og kun deltaget i enkelte slag. Den 28. september kom han hjem til Varming igen efter at have været borte fra hjemmet syv måneder.

Det tredje krigsår tog sin begyndelse først i januar 1850. *Gud ved, når det skal få en god Ende*, står der i dagbogen. Dette sidste krigsår holdt han notaterne i en ret knap form. Man fornemmer, at Christoffer er blevet ked af militærlivet. Der var stadige marcher, vagttjenester, øksercitser og træf-

ninger. Ved én lejlighed mistede bataljonen 120 mand, enten som sårede eller døde.

Den 14. januar 1851 skrev han, at det blev bekendtgjort, at fjendtlighederne skulle ophøre, hvorpå de danske Jenser og de tyske soldater søgte selskab med hinanden og hyggede sig sammen.

I februar blev hæren sejlet fra Flensborg til Korsør, hvorfra de i løbet af to dagsmarcher kom til Roskilde, hvor der ventede dem en jernbanerejse til København. Her blev de festligt modtagne. De blev indbudt til fest i Christiansborgs Ridehus, hvor *vi måtte spise og drikke så meget, vi lystede.*

Christoffer rejste fra København den 10. februar og var hjemme i Varming den 16. kl. 2½. Det tog seks dage at komme fra København til Varming, han gik sandsynligvis det meste af vejen. *Nu håber jeg, det skulle blive for sidste Gang.*

Hele dagbogen er ført med smuk og letlæselig skrift. Man kan undre sig, hvorledes han har kunnet føre blækhus og pen med sig i felten.

Eneste afvigende sprogbrug er, at han bestandig skrev "lagde" for "lå" – helt efter Ribeegnens skik.

Hjemme

I hjemmet havde man naturligvis savnet faderen, der var jo små børn i huset – fem børn fra et til elleve år gamle.

Et oldebarn, Peter Lautrup, fortalte:

Under Treårskrigen var der en tid indkvarteret tyske soldater i den lille skole, der lå, hvor nu stuehuset til Varming Savværk ligger. Nogle af de små var en dag gået derop for at se på de fremmede. En af dem sagde: "Er det Jer, I Djævle, der skyder på

vores far?" samtidig med at de kastede nogle småsten efter dem.

Soldaterne, der næppe forstod dansk, har nok undret sig over den beskydning.

Christiane har nok haft brug for en ekstra skilling, da nu manden var i krig, så hun påtog sig at vaske tøj for de fremmede krigere, der var indkvarterede i byen. Da hun en aften havde været et vend inde hos en nabo, kom hun hjem ifølge med en soldat, der ville hente sit vasketøj. De små rollinger havde imens sat sig godt placeret rundt om bordet, ivrigt optagne af at dyppe nogle brødbidder i en stegepande med noget fedt og flæskestykker i, da de pludselig hørte tysk i forstuen. De var hurtige og fik blæst lampen ud og gemt panden under bordet. Tyskerne skulle i hvert fald ikke have deres gode mad. Soldaten blev ræd over at komme ind i et mørkt lokale. Han var trods alt i fjendeland.

Efter hjemkomsten gik livet sin vante gang, dog forsødet en smule af det privilegium, det var at bære hæderstitlen. Dette muliggjorde, at Christoffer med mellemrum blev bønnet af bestyrelsen for det legat, der var tilknyttet Dannebrogsmændene, og fik en ekstra understøttelse ud over de 25 Rd., der årligt tilflød ham herfra. Efter Christoffers død søgte enken to gange om understøttelse fra legatet.

Flere anekdoter

Christoffer skulle en gang til valg. På vejen fik han tilbud om at køre med af en bonde, som var til vogns. Da Christoffer var kommet op, sagde bonden:

"Så regner jeg da med, at du stemmer på mig?"

Christiane (1818-1891) og Christoffer Nielsen Bondegaard (1814-1875). Christoffer poserer med Dannebrogsmændenes Hæderstegn i knaphullet. Det er ubekendt, hvornår han fik denne hædersbevisning til-delt.

Christoffer, der var en rask mand, sprang fluks ned af vognen.

”Skal det være på den betingelse, så vil jeg hellere gå, og jeg har i min tid gået længere, end du kommer til at køre i dit liv.”

Og det var jo sandt, for han havde i sit liv været på mange og lange, anstrengende marchture.

En gang, Christoffer kom spadserende op sønderpå for at sy, kom han forbi ”Kommune-

huset”, Seem Sogns Fattighus. Her så han en godt beskænket kone sidde overskrævs på husets bageovn og synge i vilden sky. Det syn morede ham.

Det var ikke kun familien, som kunne fortælle om den vakse oldefar, også sognets historiker, Andreas Pedersen Nørgaard³ har et par anekdoter om Christoffer Bondegaard:

En tid boede der en skrædder i huset, han drog rundt og syede for folk og handlede med lommeure og lommeknive. Når folk spurgte, hvorledes urene gik, svarede han altid: ”De går lige på minuttet.”

Familien havde gerne en ko, som ind imellem gerne skulle omsættes med en kvie. En gang havde Christoffer været til marked og købt en kvie, som nok var lidt klejn og uanselig. Da han kom hjem, stod konen i døren og tog imod ham, men da hun så kvien, syntes hun, at det var en usselig en at købe. Christoffer sagde da: ”Ja, synes du ikke om den, kan jeg jo trække den om til åen og drukne den.”

Det ville konen dog ikke have, og de blev senere godt tilfreds med den.

En anden gang havde manden været til stads i Ribe, og morgenen efter kom han over til naboen, som også var hans svoger, og sagde, at han havde sat en halv daler til.

”Hm, sagde svogeren, det havde jeg aldrig gjort!”

”Nej, men du har heller aldrig været den mand, der kunne tjene en!”

Christoffer oplevede at høre om den danske hærs nederlag ved Dybbøl 1864, hvad der fik ham til at briste i gråd. Under slaget 18. april 1864 lå han med øret presset mod jorden for eventuelt at opfange drønet fra affyrede kanoner.

Christoffer døde på Ribe Sygehus 1875 efter en operation af en blodårsprængning. Han blev 61 år gammel. Christiane overlevede ham i 16 år og boede i aftægtsstuen i østenden af huset. Her døde hun 1891, 80 år gammel.

Overleveringerne

En af Christoffers døtre, Nielsine, altid kaldet Sine var gift med tækkemand Peter Hansen Lautrup, og de havde overtaget ejendommen, som fortsat tilhørte Seem Kirke. Sine havde som ung pladser på egnens gårde, og efter giftemålet gik hun i mangfoldige år ud som kogekone.

Sine havde et lyst sind og en god hukommelse. Da Andreas Nørgaard skrev sin bog om sognet, fik han mange oplysninger fra hende. Hun læste dagligt avisen, læste tillige bøger og skrev sammen med sine børn i Sverige, Holsted og Tønder.

Et af hendes fem børn var Martin Lautrup, som selv fik to børn med sin kone, inden denne på grund af en fødselspsykose måtte indlægges på Augustenborg Hospital

for sindslidende. Man behandlede aldrig hendes lidelse, og hun opholdt sig på hospitalet resten af sit ret lange liv.

Da Martin blev gift med hende, blev det kendt, at hun havde været på husholdningsskole, hvad der fik de ældre i landsbyen til at vrisse: ”Skulle det være nødvendigt at gå på skole for at lære at stege et stykke flæsk?”

Da hjemmet således savnede en moder, trådte Sine ind, og det er fra hende, de mange fortællinger om slægten stammer. De to børn var meget glade for deres bedstemor og huskede på hendes fortællinger om oldefaderen. Børnene var Signe Lautrup og Peter Lautrup. Signe blev gift med Laust Madsen i Tange, og Peter, der gik ind i jernbanevæsnet, boede ene i et vogterhus i Rødekro.

Peter slægtede bedstemoderen på og var også glad for og god til at fortælle familiens historier.

Noter

- 1 Årgang 2008.
- 2 Mail fra Kgl. Ordenshistoriograf Jes Fabricius Møller 21. nov. 2019.
- 3 Nørgaard 1945, s. 24f.

Litteratur

- Mulvad, Søren: ”Den seneste offentlige henrettelse i Ribe” i *Fra Ribe Amt* 2008, s. 9-26.
- Nørgaard, Andreas Pedersen: *Træk af Seem Sogns Hjemstavns historie*. Eget Forlag, 1945.

Søren Mulvad, f. 1948, pens. lærer og skribent. mulvadvarming@gmail.com. Har udgivet en række artikler og bøger, hovedsageligt med lokalhistorisk indhold.

Varming Vesterby 19 i dag, hvor der er bygget flere fag til i den vestre ende. Bemærk, at vinduesfløjene er hængslede på midtersprossen på gammeldags manier.